

PODNOŠILAC IZVEŠTAJA - KOALICIJA:

NACIONALNA ORGANIZACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM SRBIJE (NOOIS)

CENTAR ZA SAMOSTALNI ŽIVOT OSOBA SA INVALIDITETOM SRBIJE

(CIL SRBIJA)

CENTAR ZA ORIJENTACIJU DRUŠTVA (COD) - MEĐUNARODNA PROMOCIJA

PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM, REGIONALNI CENTAR ZA EVROPU

**ALTERNATIVNI IZVEŠTAJ O PRIMENI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA SA
INVALIDITETOM U REPUBLICI SRBIJI**

Beograd, jul 2015. godine

I. SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
LISTA ORGANIZACIJA KOJE PODNOSE IZVEŠTAJ	5
UVOD	6
Član 5. Jednakost i zabrana diskriminacije.....	7
Član 6. Žene sa invaliditetom	8
Član 7. Deca sa invaliditetom	9
Član 9. Pristupačnost.....	11
Član 11. Rizične situacije	13
Član 12. Ravnopravnost pred zakonom	15
Član 13. Pristup pravdi	16
Član 19. Samostalni život i uključenost u zajednicu.....	18
Član 20. Mogućnost kretanja.....	20
Član 24. Obrazovanje.....	21
Član 25. Zdravlje	24
Član 27. Zapošljavanje.....	26
Član 28. Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita	29
Član 29. Političko učešće	30
Član 31. Statistika i baze podataka	32
Član 33. Nacionalna primena i praćenje	32

II. SKRAĆENICE

---

1. COD - Centar za orijentaciju društva - Međunarodna promocija prava osoba sa invaliditetom, regionalni centar za Evropu
2. CPT - Komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja Saveta Evrope
3. CSR - Centar za socijalni rad
4. CSŽ - Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom
5. IOP - Individualni obrazovni plan
6. IRK - Interresorna komisija
7. KUNPOSI - Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom
8. KZ - Krivični zakon
9. MDRI-S - Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom
10. NSUPOSI - Nacionalna strategija za unapredjenje položaja osoba sa invaliditetom
11. NSZ - Nacionalna služba za zapošljavanje
12. NOOIS - Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije
13. OCD - Organizacije civilnog društva
14. OOSI - Organizacije osoba sa invaliditetom
15. OZZD - Opšti zakon o zabrani diskriminacije
16. PZ - Porodični zakon
17. RFZO - Republički fond za zdravstveno osiguranje
18. RRA - Republička Radiodifuzna agencija
19. RZSZ - Republički zavod za socijalnu zaštitu
20. ZKP - Zakon o krivičnom postupku
21. ZOO - Zakon o osnovnom obrazovanju
22. ZVP - Zakon o vanparničnom postupku
23. ZVS - Zakon o vanrednim situacijama
24. ZSDOSI - Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom
25. ZPVO - Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju
26. ZSO - Zakon o srednjem obrazovanju

27. ZBSNP - Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima
28. ZVS - Zakon o vazdušnom saobraćaju
29. ZPI - Zakon o planiranju i izgradnji
30. ZJN - Zakon o javnim nabavkama
31. ZKPV - Zakon o korišćenju psa vodiča
32. ZP - Zakon o policiji
33. ZPP - Zakon o parničnom postupku
34. ZUZI - Zakon o upotrebi znakovnog jezika
35. ZUF - Zakon o upotrebi faksimila
36. ZR - Zakon o radu
37. ZSZ - Zakon o socijalnoj zaštiti
38. ZUNS - Zakon o udžbenicima i nastavnim sredstvima
39. ZSZJ - Zakon o srpskom znakovnom jeziku
40. ZPRZOSI - Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom
41. ZOUP - Zakonom o opštem upravnom postupku
42. ZPIO - Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju
43. ZJI - Zakon o javnom informisanju
44. ZINP - Zakon o izboru narodnih poslanika
45. ZBPP - Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći
46. ZZZ - Zakon o zdravstvenoj zaštiti
47. UN CRPD - Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom
48. US - Ustavni sud

III. U IZRADI ALTERNATIVNOG IZVEŠTAJA UČESTVOVALE SU SLEDEĆE ORGANIZACIJE:

---

1. Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije (NOOIS)
2. Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ Srbije)
3. Centar za orijentaciju društva (COD) - Međunarodna promocija prava osoba sa invaliditetom, regionalni centar za evropu

i članice NOOIS:

4. Savez MNRO Srbije
5. Savez udruženja Srbije za pomoć osobama sa autizmom
6. Savez za pomoć osobama sa Daun sindromom
7. Savez gluvih i nagluvih Srbije
8. Savez slepih Srbije
9. Savez distrofičara Srbije
10. Savez paraplegičara i kvadriplegičara Srbije
11. Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Srbije
12. Društvo multiple skleroze Srbije
13. Savez invalida rada Srbije
14. Mreža „...Iz kruga“ Srbije
15. Savez organizacija amputiraca Srbije
16. Udruženje dijaliziranih i trasplantiranih bubrežnih invalida Srbije

IV. UVOD

Republika Srbija potpisala je Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol u decembru 2007. godine, a Skupština Republike Srbija ih je ratifikovala u maju 2009. godine¹. Vlada Republike Srbije podnela je Inicijalni izveštaj o sprovođenju Konvencije Komitetu UN za prava osoba sa invaliditetom u januaru 2012. godine.

Alternativni izveštaj o primeni Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji nastao je kao rezultat višegodišnjih napora različitih organizacija osoba sa invaliditetom i drugih organizacija civilnog društva u praćenju primene UNCRPD u Srbiji.

Alternativni izveštaj podnosi koalicija organizacija: Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom (NOOIS) koju čini mreža od 15 organizacija-članica na nacionalnom nivou, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ Srbije) i Centar za orijentaciju društva - regionalni centar za nadgledanje prava osoba sa invaliditetom u Evropi (COD).

U izveštaju su analizirani sledeći članovi Konvencije: 5. Jednakost i zabrana diskriminacije, 6. Žene sa invaliditetom, 7. Deca sa invaliditetom, 9. Pristupačnost, 11. Rizične situacije, 12. Jednakost pred zakonom, 13. Pristup pravdi, 19. Samostalni život i uključenost u zajednicu, 20. Mogućnost kretanja, 24. Obrazovanje, 25. Zdravlje, 27. Zapošljavanje, 28. Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita, 29. Učešće u političkom i javnom životu, 31. Statistika i prikupljanje podataka i 33. Nacionalna primena i praćenje.

Alternativni izveštaj je u skladu sa smernicama Odbora UN za prava OSI i oslanja se na izveštaje koje su u proteklom periodu uradile organizacije uključene u izradu ovog izveštaja² koji su rađeni na participativnoj metodologiji, koristeći analizu postojećih dokumenata, prikupljanje podataka iz različitih izvora, iskustvima OSI u praksi, kroz upitnike, intervju i fokus grupe, u kojima su učestvovala brojne organizacije i pojedinci. Za proces praćenja su bile obučene i same osobe sa invaliditetom koje su se našle u ulogama anketara, pratilaca sistemskih promena, analitičara obrade podataka i kontrole medija. Osim izveštaja koji su rađeni prethodnih godina, u ovaj izveštaj uključeni su i dodatno prikupljeni podaci, kao i predlozi i sugestije dobijeni u toku procesa davanja komentara na predlog ovog izveštaja.

Za kraj, želimo da se zahvalimo timu ljudi koji su radili na pripremi izveštaja, kao i lokalnim organizacijama osoba sa invaliditetom i drugim organizacijama civilnog društva u Srbiji koje su dale svoj doprinos.

---

¹ „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 42/2009.

² Nacrt alternativnog izveštaja o primeni UN CRPD (2011) u okviru projekta „Izgradnja kapaciteta organizacija OSI radi praćenja primene Konvencije UN o pravima OSI“ Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije i Nacionalne organizacije OSI Srbije; „Holistički izveštaj: Nadgledaj svoja prava!“, Centra za orijentaciju društva - Disability Rights Promotion International - Regionalni centar za nadgledanje prava osoba sa invaliditetom za Evropu (2013); „Izveštaj o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira u Republici Srbiji sa Konvencijom UN o pravima OSI i preporuke za harmonizaciju“ Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije u okviru projekta „Uspostavljanje Balkanske nezavisne mreže organizacija OSI“ (2014) i „Univerzalnost prava u praksi: Analiza primene UN CRPD u odnosu na osobe sa intelektualnim teškoćama u Srbiji“, Inicijative za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S (2012).

V. ANALIZA I PREPORUKE NA IZABRANE ČLANOVE KONVENCIJE UN

---

1) Član 5. Jednakost i zabrana diskriminacije

U pogledu opštih obaveza država članica Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Republika Srbija nije preduzela sve odgovarajuće mere „radi menjanja ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse, koji predstavljaju diskriminaciju prema osobama sa invaliditetom“ (Član 4. Konvencije).

U delu državnog izveštaja o promeni ovog člana (p.81-91) isključivo se navode zakonske odredbe, bez osvrta na stepen primene, te identifikovanih prepreka u primeni ovih zakonskih odredbi u praksi. Po pitanju diskriminacije možemo konstatovati da iako postoji *de iure* zabrana diskriminacije i promovisanje ravnopravnosti osoba sa invaliditetom, oni su i dalje *de facto* diskriminisani u gotovo svim oblastima privatnog i društvenog života što je, između ostalog, posledica dugogodišnje prakse segregacije osoba sa invaliditetom, ukorenjenih stereotipnih stavova i predrasuda prema osobama sa invaliditetom.

Kada je u pitanju zakonodavni i normativni okvir sprečavanja i zabrane diskriminacije, postoji nekoliko problematičnih aspekata:

1. Zakonske odredbe koje se tiču poslovne sposobnosti u Srbiji su diskriminatorne i u potpunosti neusklađene sa odredbama Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom. U odredbama Porodičnog zakona priznanje poslovne sposobnosti direktno se dovodi u vezu sa invaliditetom, odnosno smetnje u psihofizičkom razvoju se postavljaju kao osnov za lišenje poslovne sposobnosti.
2. U državnom izveštaju (p.86) nije navedeno da podzakonski akt, odnosno Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje diskriminacije u obrazovnom sistemu još uvek nije donet i nakon nekoliko godina prekoračenja roka koji je zakonodavac odredio. Imajući u vidu da su deca sa smetnjama u razvoju ili isključena iz obrazovnog sistema ili se suočavaju za velikim teškoćama u ostvarivanju adekvatnog i kvalitetnog obrazovanja, ovakav podzakonski akt bi doprineo njihovoj ravnopravnosti u obrazovanju.

Godišnji izveštaji³ Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pokazuju da je najviše pritužbi na osnovu invaliditeta bilo u oblasti rada i zapošljavanja, pružanju javnih usluga i/ili korišćenju javnih objekata, obrazovanja i stručnog usavršavanja, kao i u postupcima pred organima javne vlasti. Poverenik, takođe, konstatuje da broj pritužbi ne odgovara realnom položaju osoba sa invaliditetom u društvu.

---

³Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014.godinu, Beograd, mart 2015.

Lista predloženih pitanja:

1. Kada će država sprovesti reviziju preostalih zakona i podzakonskih akata i uskladiti ih sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije i Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i u skladu sa tim obezbediti primenu mera afirmativne akcije?
2. Koje mere država preduzima u smislu vođenja kampanja za informisanje javnosti o pravima osoba sa invaliditetom i ravnopravnom učešću u društvenom životu?

2) Član 6. Žene sa invaliditetom

Državni izveštaj se ženama sa invaliditetom bavio u paragrafu 209, navodeći odredbe Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, gde se prvi put pominju žene sa invaliditetom kao višestruko marginalizovana grupa. U paragrafu 210. citirani su podaci o izloženosti nasilju žena sa invaliditetom iz publikacije „**Žene sa invaliditetom u Srbiji**“⁴. Od paragrafa 341 do 356. navedene su odredbe NSUPOSI⁵ i podaci o ženama sa invaliditetom u oblasti zapošljavanja iz kojih se vidi neravnopravni položaj žena u odnosu na muškarce sa invaliditetom.

S obzirom da ne postoje druge informacije o primeni ovog člana Konvencije, zaključuje se da se država nije dovoljno sistemski bavila osiguravanjem punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za žene i devojčice sa invaliditetom, niti definisala mere za njihovo osnaživanje, kako bi one mogle da budu ravnopravne u društvu. Žene sa invaliditetom se nigde ne pominju u zakonima RS kao višestruko marginalizovana grupa, niti postoje bilo kakvi zvanični podaci o njihovom položaju i potrebama. No, i pored toga što se pominju u nekim strategijama, još ništa nije urađeno u primeni tih odredbi.⁶

Višestruka diskriminacija i izloženost institucionalnom i porodičnom nasilju žena sa invaliditetom direktna su posledica stereotipa i predrasuda koje vladaju prema njima. Stepent invaliditeta žene u patrijarhalnom društvu kao što je naše, meri se u odnosu na to koliko invaliditet ugrožava ispunjavanje njene društvene, tradicionalne uloge. Invaliditet žene je "težeg stepena" ukoliko pogađa njen fizički izgled, fizičku sposobnost da obavlja kućne poslove, rađa i podiže decu. Imajući u vidu stereotip da žene zbog svog invaliditeta najčešće nisu u mogućnosti da ispune te uloge na očekivani i društveno prihvatljiv način, a nisu im omogućeni servisi podrške, ne čudi da su im osporavana prava na ljubav, seksualnost, brak, materinstvo i lično potvrđivanje. Samim tim, one postaju društveno nevidljive i kao takve, vrlo često su žrtve psihičkog, fizičkog, seksualnog, ekonomskog i institucionalnog nasilja. Žene sa invaliditetom su diskriminisane u svim oblastima društvenog života, ali se, po težini⁷ izdvajaju dve. Jedna od oblasti diskriminacije žena sa invaliditetom je odgovor države na nasilje. Krivično delo „silovanje“ u Krivičnom zakonu Srbije⁸ u (Član 178. propisana kazna je od tri do 12 godina zatvora) ne primenjuje se kada su žrtve žene sa invaliditetom, već se primenjuje krivično delo

⁴ Decembar 2009. organizacija „...IZ KRUGA“

⁵ Nacionalna strategija o unapređenju položaja osoba sa invaliditetom

⁶ Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i rodne ravnopravnosti ("Službeni glasnik RS" br. 55/05, 71/05, 101/07 i 65/08)

⁷ Iskustva žena sa invaliditetom, iz baze podataka „Mreža ...IZ KRUGA – Srbija“

⁸ "Službeni glasnik RS" br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014

„obljuba nad nemoćnim licem“, za koju je propisana manja kazna (Član 179. propisana kazna je od dve do 10 godina zatvora) nego kad je žrtva žena bez invaliditeta.

Mera „iseljenja nasilnika iz stana“ u Porodičnom zakonu RS⁹, nije primenljiva na žene sa invaliditetom, jer one zavise od nasilnika u obavljanju svakodnevnih životnih funkcija (ustajanje, oblačenje, odlazak u toalet ...). U Republici Srbiji još uvek ne postoji ni jedan servis podrške za žene sa invaliditetom kako bi zadovoljile ove potrebe. One ne mogu da se sklone bilo gde, a postojeća skloništa i sigurne kuće nisu pristupačne. Institucije od kojih one traže zaštitu nisu pristupačne, a za socijalna davanja one nisu prioritet prilikom ostvarivanja.

Druga važna oblast diskriminacije žena sa invaliditetom je zaštita reproduktivnog zdravlja. Korišćenje ovog prava je veoma teško realizovati, zbog predrasuda da su aseksualne, da ne treba da rađaju. Zbog toga i nisu prepoznate u politikama za zaštitu zdravlja žena, niti su preduzete aktivnosti na dostupnosti ginekoloških ordinacija pri domovima zdravlja. Postoji samo devet hidrauličnih ginekoloških stolica i pet mamograf aparata dostupnih za žene sa invaliditetom u domovima zdravlja u Srbiji.¹⁰

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mere i aktivnosti država planira da preduzme radi sprovođenja Člana 6. Konvencije i uključivanja podatka o ženama sa invaliditetom u službene evidencije nadležnih institucija?
2. Kada će država izmeniti krivično zakonodavstvo u delu nasilja u porodici i seksualnog nasilja kako bi se počinitelac kaznio srazmerno učinjenom krivičnom delu?
3. Koje korake i u kom vremenskom periodu će država preduzeti kako bi se osiguralo poštovanje prava na primarnu zdravstvenu zaštitu i reproduktivno zdravlje žena sa invaliditetom, poput uklanjanja arhitektonskih, komunikacijskih i tehničkih barijera i edukacije medicinskog osoblja i žena sa invaliditetom o značaju reproduktivnog zdravlja?
4. Na koji način će država podržati organizacije i udruženja osoba sa invaliditetom za osnaživanje žena sa invaliditetom i jačanje njihovog samopouzdanja radi uključivanja u život lokalne zajednice?

3) Član 7. Deca sa invaliditetom

Informacije o primeni Člana 7. Konvencije u državnom izveštaju date su u paragrafima 60 - 68, 86. i 357 - 363. Iako su podaci tačni i relevantni i dalje je status dece sa invaliditetom posebno osetljiv zbog činjenice da se deca najčešće suočavaju sa višestrukom diskriminacijom i marginalizacijom, kako po osnovu invalidnosti, tako i po osnovu godina/uzrasta, ali i na osnovu teritorije na kojoj žive usled neravnomernog socio-ekonomskog razvoja pojedinih opština i gradova u Srbiji, a posebno usled nedovoljne razvijenosti sela. Iako je država donela

⁹ „Službeni glasnik RS“ br. 18/2005.

¹⁰ Zahvaljujući aktivnostima organizacije „...IZ KRUGA“ za zaštitu prava i podršku žena sa invaliditetom.

razna strateška dokumenta, akcione planove kao i zakone¹¹ koji se odnose na unapredjenje položaja dece u raznim oblastima društvenog života, iako je započela proces deinstitutionalizacije, u praksi i dalje postoje brojni problemi koji pogadjaju decu sa invaliditetom. Brojne dokaze o tome mogu pružiti organizacije osoba sa invaliditetom, kao i same porodice koje imaju dete sa invaliditetom. U pitanju su sledeći problemi:

- Problemi u oblasti zdravstvene zaštite, naročito kod dece sa mentalnim i/ili kombinovanim smetnjama. S tim u vezi je neadekvatna i često zakasnela rana dijagnostika, ali i needukovani zdravstveni radnici za lečenje bolesti koje nisu direktna posledica određene invalidnosti, kao što su stomatologija, kardiologija, neurologija, onkologija itd. Usled toga porodice, kao i njihova deca, često izgube mnogo dragocenog vremena u pogledu ranih terapija, rehabilitacijskih i drugih mera. Istraživanja pokazuju da se u Srbiji uočava porast broja hroničnih nezaraznih oboljenja, među kojima su i oboljenja koja su u vezi sa psihičkim smetnjama, kao i razna neurološka oboljenja.
- Nedovoljna razvijenost i teritorijalna neujednačenost servisa podrške za decu i porodice koje imaju decu sa invaliditetom. Tek sporadično se razvija servis - lični pratilac deteta (koji je tek „u povoju“) i za koji još uvek nisu razvijeni standardi. Postoje i dnevni centri za decu sa intelektualnim smetnjama, pomoć u kući i predah smeštaji, savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge. Međutim, oni nisu jednako dostupni širom Srbije, nema dovoljno mesta za svu decu, kvalitet usluga nije jednak, postoji i problem sa nedovoljno obučanim osobljem. Takođe, svi ovi servisi zahtevaju dalji razvoj u zajednici, posebno u smislu obezbeđivanja održivog finansiranja u lokalnim samoupravama.
- U oblasti socijalne zaštite primetna je i nedoslednost u poštovanju kriterijuma za dodelu prava na novčanu nadoknadu za tuđu negu i pomoć za decu i odrasle sa intelektualnim teškoćama, kao i za decu sa kombinovanim/višestrukim smetnjama (deca sa posledicama cerebralne paralize koja imaju i intelektualne smetnje). Neka deca i odrasli sa intelektualnim smetnjama to pravo ostvare, a neka ne, zbog zastarelih propisa za procenu i nekompetentnosti komisija koje vrše procene.

U oblasti obrazovanja, poslednjih godina normativa je znatano unapredjena, zahvaljujući i učešću organizacija koje zastupaju prava osoba sa invaliditetom, što je detaljno obrađeno u Članu 24. Međutim, postupak procene potreba deteta za dodatnom podrškom, opterećen je nizom slabosti i nedostataka. Postupak je uglavnom usmeren na posmatranje deteta, razgovor sa roditeljima i razmatranje medicinske dokumentacije. Izostaju informacije iz užeg i šireg okruženja koje se mogu staviti u funkciju podrške.

Na probleme nasilja nad decom sa smetnjama u razvoju reaguje se *ad hoc*, a uglavnom se otkriva u slučajevima kada se radi o očitom zanemarivanju i zlostavljanju. Otvaranje teme nasilja i bavljenje ovim problemom vidi se kao značajan korak ka poboljšanju prakse zaštite dece sa invaliditetom i sa smetnjama u razvoju od nasilja.

---

¹¹ Kao i za socijalnu zaštitu i zdravstvo, tako i za oblast obrazovanja obrađeni su u okviru analize relevantnih članova Konvencije

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mere će država preduzeti kako bi se ojačali kapaciteti zdravstvenih ustanova za rad sa decom sa invaliditetom i porodicama, stručnih pedijatrijskih službi i patronaže za rano prepoznavanje i identifikaciju problema?
2. Koji koraci će se preduzeti radi razvijanja nedostajućih socijalnih usluga za decu sa najtežim vidovima invaliditeta, kao i programa za odgovorno roditeljstvo i profesionalce koji rade sa porodicama, posebno u izolovanim i ruralnim područjima?
3. Šta će se učiniti u podsticanju vršnjačkih programa i većeg učešća dece sa invaliditetom u društvenim aktivnostima?
4. Na koji način će država osigurati uzimanje u obzir mišljenja dece sa invaliditetom i njihovih porodica prilikom uređivanja svih onih pitanja koja ih se tiču, uključujući njihovo učešće u svim mehanizmima zaštite i pravosudnim i upravnim postupcima?

4) Član 9. Pristupačnost

U delu državnog izveštaja koji se odnosi na Član 9. (**paragrafi od 106 do 120**), navode se propisi (zakoni i podzakonski akti) koji regulišu oblast pristupačnosti, kao što su Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Zakon o vazдушnom saobraćaju, Pravilnik o pravima lica sa invaliditetom i lica sa smanjenom pokretljivošću u avio-prevozu, Zakon o planiranju i izgradnji. Takodje, navode se primeri sudske prakse o podnetim tužbama za oblast pristupačnosti od strane pojedinca i lokalnih organizacija OSI na osnovu Zakona o sprečavanju diskriminacije OSI.

Medjutim, inicijalni izveštaj ne pominje sve propise iz ove oblasti (kao što su Zakon o javnom informisanju, Opšti zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o javnim nabavkama), a takodje i ne pruža širu sliku o pristupačnosti za osobe sa invaliditetom svih kategorija kao jednom od osnovnih preduslova za uključenost u društvenu zajednicu. Ona obuhvata: pristupačnost stambenih zgrada, pristupačnost zgrada od javnog interesa, pristupačnost saobraćajnica i javnih površina, pristupačnost prevoza i pristupačnost informacija i komunikacija.

Medjutim, i pored svih propisa, u obavljanju svakodnevnih aktivnosti osobe sa invaliditetom u Republici Srbiji suočavaju se sa preprekama prilikom kretanja, korišćenja prevoza, ulaska i kretanja kroz privatne i javne zgrade, pri upotrebi kućnih aparata, elektronskih i digitalnih sistema, usluga i proizvoda, informacija i komunikacija. Iako postoje usvojeni standardi o pristupačnosti i dovoljno predviđenih mera za sankcije, oni se ne primenjuju uvek ni u dovoljnoj meri zbog nedovoljnog inspeksijskog nadzora. Još uvek ne postoji adekvatna obuka o standardima pristupačnosti za arhitekte i lokalne odbore, koji izdaju dozvole za izgradnju i upotrebne dozvole.

Stanovanje osoba sa invaliditetom predstavlja jedan od gorućih problema u oblasti pristupačnosti i direktno utiče na izolovanost osoba sa invaliditetom i obim njihovog društvenog učestvovanja. Zakon o planiranju i izgradnji predviđa da *stambene zgrade sa deset i više stanova moraju da ispune uslove pristupačnosti*. Adaptacije mesta stanovanja osoba sa invaliditetom nisu sistemski rešene, te su osobe sa invaliditetom prinuđene da se snalaze za finansijske izvore za pomenute adaptacije, kao i da ispune vrlo komplikovane procedure za dobijanje neophodne saglasnosti.

Nezaobilazni segment u ovoj oblasti je **nepristupačnost javnih objekata** koja često može biti osnov diskriminacije osoba sa invaliditetom. Institucije kao što su npr. pošte, centri za socijalni rad i MUP, gde se ostvaruju građanska prava, i dalje su u najvećoj meri nedostupne za osobe sa invaliditetom što direktno ugrožava Član 9. Konvencije. Tokom 2013. godine Poverenik za zaštitu ravnopravnosti objavio je *Izveštaj o pristupačnosti poslovnih zgrada državnih organa osobama sa invaliditetom*. Ukupno je proverena pristupačnost 23 državna organa, a glavni elementi pregleda pristupačnosti bili su: pristupačnost ulaza (postojanje platforme ili rampe), pisarnica, toaleta i liftova. Samo tri objekta u potpunosti su zadovoljila standarde pristupačnosti.

Pristupačnost saobraćajnica i javnih površina - u svojim iskazima osobe sa invaliditetom navode razne vrste prepreka i govore o slabom kvalitetu površina kolovoza i trotoara (rupe, otvoreni šahтови, nepropisno postavljen urbani mobilijar), navode visoke ivičnjake, nedostatak taktilnih traka, nedostatak zvučnih semafora. Situacija je posebno kritična u ruralnim sredinama. Parking mesto označeno za osobe sa invaliditetom nije jednostavan izazov, počevši od dobijanja za to neophodne nalepnice, do nedovoljnog broja parking mesta. Naplata za nepropisno parkiranje na označenim mestima za osobe sa invaliditetom je oblast koja zahteva dodatno unapređenje normativnog okvira i praktične primene.

Pristupačan prevoz takodje predstavlja veliku prepreku. U praksi, pored redovnog javnog prevoza koji je u 90 % slučajeva nepristupačan, samo u Beogradu postoji tzv. specijalizovani javni prevoz za osobe sa invaliditetom. Medjutim on je limitiran za veći broj korisnika usled malog broja kombi vozila (oko 10 vozila) koji uz to ne ispunjavaju sve standarde bezbednosti. Alternativu tom vidu prevoza predstavlja specijalizovani kombi prevoz preko organizacija OSI, ali i taj vid prevoza je usmeren smo na manji broj članova datog udruženja. Ova usluga specijalizovanog prevoza nije standardizovana, pa kao takva ni finansijski podržana za pružaoce ove usluge iz organizacija OSI, a trebalo bi da bude prepoznata kao socijalna usluga koja se može licencirati i dobiti održivo finansiranje od strane lokalnih samouprava. U manjim gradovima, a posebno u nerazvijenim opštinama, ne postoji ni jedan od vidova pristupačnog prevoza za osobe sa invaliditetom.

Zakon o bezbednosti u saobraćaju je takođe značajan za učestvovanje osoba sa invaliditetom u saobraćaju. U Članu 24. slepa osoba koja samostalno učestvuje u saobraćaju kao pešak, treba da se kreće uz pomoć belog štapa i/ili obučenog psa vodiča. Ovo navodi na potrebu usklađivanja zakonodavstva jer je npr. Zakon o korišćenju psa vodiča tek stupio na snagu.

U oblasti pristupačnosti informacija i komunikacija, postoji jasna indikacija da je osobama sa senzornim oštećenjima ozbiljno otežan pristup informacijama i komunikacijama, iako Član 12. Zakona o javnom informisanju i medijima propisuje obavezu obezbeđivanja pristupa informacijama i komunikacijama.

Osobama oštećenog vida nisu pristupačni štampani mediji. Da bi se ovakva situacija delimično ublažila, organizacije slepih pokrenule su zvučne časopise u kojima se objavljuju, pored ostalog, i prilozi iz štampanih medija. Radio je najpristupačniji slepima, dok televizija nije u potpunosti. Zbog toga treba u uslovima savremene tehnologije stvarati uslove da i populaciji slepih budu dostupni svi sadržaji uz očuvanje funkcije televizije kao medija, korišćenjem dekodera.

Osobama oštećenog sluha i nagluvim osobama nisu pristupačni ni radio ni televizija. Trenutno je nedovoljno emisija za gluve na znakovnom jeziku tako da treba stvarati uslove da poruke sa televizijskih ekrana budu dostupne gluvim i nagluvim osobama. U procesu digitalizacije medija treba stvarati uslove da se mnoge informacije pojave na displeju radio aparata, što bi koristilo gluvim osobama. Takođe, usvajanjem Zakona o znakovnom jeziku u martu 2015. godine znakovni jezik postaje zvaničan jezik za osobe oštećenog sluha, čime je stvoren pravni osnov za veću pristupačnost informacijama i komunikaciji, ali još uvek nema dovoljno pokazatelja koliko je Zakon zaživeo u praksi.

Razlog slabe rasprostranjenost znakovnog jezika je i mali broja tumača: u Srbiji, na 1.000 gluvih i nagluvih radi jedan tumač za znakovni jezik, dok ima 30.000 onih kojima je tumač potreban. Sertifikat tumača ima samo 80 ljudi, ali njih 30 aktivno radi. Postoje 44 kancelarije za prevođenje na znakovni jezik i oko 300 prevodioca sa različitim nivoima kompetentnosti.

Lista predloženih pitanja:

1. Da li Vlada planira da usvoji akcioni plan pristupačnosti u razumnom vremenskom roku i u skladu sa realnim mogućnostima, u urbanim i ruralnim zonama koji bi pokrio sve aspekte pristupačnosti, uključujući fizičko okruženje, prevoz, informacije i komunikacije, kako bi se eliminisale postojeće prepreke?
2. Koji se koraci preduzimaju u stvaranju mehanizama kontrole i inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem zakonskih odredbi iz oblasti pristupačnosti i Pravilnika o punom poštovanju standarda pristupačnosti u praksi?
3. Na koji način će država podstaći gradske i opštinske vlasti da u svoje lokalne planove razvoja uključe aktivnosti i budžetiranje sredstva kako bi omogućila stvaranje pristupačnog prevoza, informacija i komunikacija, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama?

5) Član 11. Rizične situacije i humanitarne katastrofe

U delu državnog izveštaja koji se odnosi na Član 11. CRPD **Rizične situacije i humanitarne katastrofe** u određenim paragrafima, kao što su 146. Zakon o policiji, 150. Prava interno raseljenih lica i 153. Strategija odbrane Republike Srbije navedena su dokumenta koja **govore samo o opštim načelima** u kojima se nigde posebno ne pominju osobe sa invaliditetom i „*potrebne mere kako bi se obezbedila zaštita i sigurnost osoba sa invaliditetom*“ kako to predviđa Član 11. CRPD, ili informacije koje **nisu deo oblasti rizične situacije** paragrafi 152. Socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima, i 148. o broju ukupno raseljenih lica na teritoriji Republike Srbije krajem 2010. jer nigde nema podataka da li i koliko je među njima bilo OSI.

U paragrafu 147. **Zakon o vanrednim situacijama**¹² u Članu 57, tačka 3. pominje se da se evakuacija vrši i za „bolesna lica, lica sa posebnim potrebama i druga lica kojima je neophodna tuđa pomoć i nega“, ali se u Članu 62. predviđa da se za zaštitu i sklanjanje ljudi kao skloništa koriste i podzemne saobraćajnice, podrumске i druge podzemne prostorije, napušteni tuneli, pećine i drugi prirodni objekti. Nigde se ne pominje da li i na koji će se način obezbediti pristupačnost u ove objekte za OSI.

Izveštaj ne pominje **Nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama**¹³ koja je doneta krajem 2011. koja predviđa da se „sve informacije o sistemu zaštite i spasavanja moraju učiniti dostupnim i osobama sa invaliditetom, u njima pristupačnim formatima i tehnologijama“ kao i da će se „posebna pažnja posvetiti obuci svih subjekata integrisanog sistema zaštite i spasavanja, kako bi osoblje moglo da pruži odgovarajuću pomoć i zaštitu deci, starima i osobama sa invaliditetom“. Međutim, Akcioni plan primene Nacionalne strategije zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama nije donet, Plan zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, shodno Zakonu nije donet, te ne postoje bliže definisane procedure, nadležnosti ni odgovornost za evakuaciju, zaštitu i sklanjanje osoba sa invaliditetom, kao ni detaljni propisi o načinu obučavanja, nastavnim planovima i programima za obučavanje pripadnika civilne zaštite koji uključuju i OSI.

Nedostatak preciznih mera u odnosu na OSI bio je posebno vidljiv kao problem prilikom bombardovanja Srbije 1999. kada su OSI ostajale u svojim stanovima bez mogućnosti korišćenja skloništa i u maju 2014. prilikom poplava u Srbiji, kada ni u jednom od prihvatnih Centara nije bilo podataka da li su u njima smeštene i OSI i koje su im potrebe.

Lista predloženih pitanja:

1. Kada će država usvojiti podzakonske akte, planove i mere kako bi bila omogućena primena propisa koji se odnose na zaštitu i spasavanje osoba sa invaliditetom u rizičnim situacijama i katastrofama koji su opisani u paragrafima 146-153 državnog izveštaja?
2. Da li će osobe sa invaliditetom i njihove reprezentativne organizacije biti konsultovane i uključene u proces donošenja tih planova i mera?

¹² "Sl. Glasnik RS", br. 111/2009, 92/2011 u 93/2012

¹³ "Sl. Glasnik RS", br. 86/2011

6) Član 12. Ravnopravnost pred zakonom

Republika Srbija ima jedan od najrestriktivnijih sistema starateljstva u svetu. Stavljanjem pod starateljstvo osoba gubi moć odlučivanja u svim oblastima života. Posledice lišavanja poslovne sposobnosti su nesagledive, a osoba je lišena skoro svih prava već samim pokretanjem postupka.

Porodični zakon¹⁴ koji definiše materijalne uslove za lišenje poslovne sposobnosti počiva na diskriminatornoj premisi – da osobe sa invaliditetom nisu u stanju da se staraju o sopstvenim pravima i interesima „zbog bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju“.

Procesno, lišenje poslovne sposobnosti potpuno je zasnovano na medicinskom veštačenju što je u potpunoj suprotnosti sa socijalnim modelom invaliditeta (koji je zastupljen u CRPD).

U državnom izveštaju se ne pominje da je podjednako važan institut produženja roditeljskog prava. S obzirom da osoba nad kojom je produženo roditeljsko pravo ima pravni status maloletnika, može se zaključiti da je njen status u svemu izjednačen sa statusom onih koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti.

Iako se Inicijalni izveštaj Republike Srbije osvrće na probleme u pokretanju reforme sistema starateljstva (p.155-156), nejasno je koje pozitivne mere nadležno ministarstvo preduzima (p.159) s obzirom da se stanje u ovoj oblasti konstantno pogoršava. Postupanje po preporuci CPT (p. 44) dovelo je do nesagledivih posledica u praksi. Organizaciji MDRI-S obratio se veliki broj porodica koje svedoče o praksi centara za socijalni rad kojom se smeštanje u dom, korišćenje usluga dnevnog boravka i ostvarivanja drugih prava iz oblasti socijalne zaštite, uslovljava lišenjem poslovne sposobnosti, iako za to ne postoji zakonski osnov.

Podaci Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu¹⁵ beleže zabrinjavajući trend porasta broja ljudi pod starateljstvom. Broj osoba pod starateljstvom povećan je za 33,9% samo u toku 2011. godine, odnosno za 20% u toku 2012. godine. S druge strane, veoma je mali broj pokrenutih postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti, a prema istraživanju „Poslovna sposobnost kao ljudsko pravo“, taj procenat iznosi 0,2%.

Najveći nedostatak, trenutno u Srbiji, je nepostojanje alternative lišavanju poslovne sposobnosti. Delimično lišenje poslovne sposobnosti, koje je manje restriktivno, u praksi se veoma retko koristi.

Postojeći zakonski okvir u oblastima lišenja poslovne sposobnosti i starateljstva nad punoletnim osobama nije odgovarajući ni posle izmena Zakona o vanparničnom postupku¹⁶ i u suprotnosti je sa obavezama koje Republika Srbija ima na osnovu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, drugih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i nacionalnog antidiskriminacionog zakonodavstva.

Osim ovog problema, osobe sa invaliditetom koje nisu u mogućnosti da se svojeručno potpišu usled svog invaliditeta, suočavaju se sa problemom korišćenja faksimila u pravnom prometu. Uglavnom se koriste dve vrste faksimila: štampani i kao svojeručni potpis, ali se ovaj sa štampanim slovima ne priznaje pri zaključenju ugovora i u finansijskom poslovanju. S obzirom da još uvek ne postoje zakonska rešenja koja regulišu ovu oblast, ostavljena je

¹⁴ Član 146 i 147. (“Službeni glasnik RS”, broj 18/2005, 72/2011 i 6/2015)

¹⁵ http://zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=160&Itemid=157

¹⁶ Članovi 32-44 (“Službeni glasnik RS”, br. 25/82 i 48/88, 46/95, 85/2012, 45/2013, 55/2014, 65/2015)

sloboda svakom pravnom licu i instituciji da pitanje upotrebe faksimila reguliše na svoj način. Zbog toga dolazi do neujednačene prakse¹⁷ pa osobe sa invaliditetom bivaju na ovaj način diskriminisane u pravnom prometu.

Lista predloženih pitanja:

1. Kako se objašnjava drastičan porast broja osoba pod starateljstvom u 2011. godini?
2. Kakve izmene Porodičnog zakona su planirane radi zamene starateljstva kao sistema podrške u donošenju odluka, kao i radi preduzimanja mera u vezi sa zaustavljanjem sudske prakse koja se odnosi na potpuno lišenje poslovne sposobnosti a radi pružanja podrške OSI, na principima poštovanja ljudskih prava i poštovanja principa jednakosti sa drugima?
3. Kada će država doneti Zakon o upotrebi faksimila za fizička lica, kako bi se osobama sa invaliditetom koje nisu u mogućnosti da se svojeručno potpišu usled svog invaliditeta omogućio ravnopravan položaj u pravnom prometu?

7) Član 13. Pristup pravdi

Državni izveštaj se na primenu Člana 13. Konvencije - Pristup pravdi osvrnuo u paragrafima od 161 do 181. i to opisivanjem odredbi ZPP¹⁸ i ZKP¹⁹, koji se odnose na osobe sa invaliditetom. Pored toga, državni izveštaj se bavio podacima o broju sudskih postupaka na osnovu diskriminacije osoba sa invaliditetom, o broju pristupačnih sudova, zatim pristupačnošću kazneno popravnih ustanova i odnosom policijskih službenika prema osobama sa invaliditetom. Sve navedeno je tačno, ali suštinski i dalje ne omogućava jednak pristup pravdi osobama sa invaliditetom.

Ostvarivanje i zaštita prava osoba sa invaliditetom pred sudskim i drugim organima onemogućena je usled arhitektonskih i komunikacijskih prepreka. Iako Ustav Republike Srbije iz 2006. godine sadrži odredbu u članu 21²⁰ o jednakosti svih građana pred zakonom, ta jednakost nije garantovana i osobama sa invaliditetom. Od 164 zgrade sudova u Republici Srbiji samo 36 ima rampu²¹ za invalidska kolica, međutim, ni jedan sud nema pristupačan toalet, niti taktilne trake za kretanje slepih osoba. Pored toga, ne postoji niti jedna zakonska odredba koja garantuje osobi sa telesnim invaliditetom pravo da bude saslušana na pristupačnom mestu, već je ovo pravo ostavljeno na ocenu sudu, što on može, a ne mora da prihvati.²² Ukoliko stranka u postupku insistira da se suđenje obavi u sudnici u prizemlju, sud će odlagati ročišta i po nekoliko meseci, dok se ne steknu uslovi za to.

---

¹⁷ „Monitoring individualnih iskustava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji“, Centar za orijentaciju društva, Disability Rights Promotion International, Beograd, jun 2013.

¹⁸ Zakon o parničnom postupku, „Službeni glasnik RS“, broj 72/2011.

¹⁹ Zakon o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i „Službeni glasnik RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005, 49/2007, 20/2009, 72/2009 i 76/2010.

²⁰ Usvojen 30. septembra 2006. god.

²¹ Istraživanje organizacije „...IZ KRUGA – Beograd“, realizovano 2014. god. „Sudovi u Srbiji“.

²² Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik RS 125/04, član 109. - Ročište se, po pravilu, održava u sudskoj zgradi. Sud može odlučiti da se ročište održi van sudske zgrade kad nađe da je to nužno ili da će se na taj način uštedeti u vremenu ili u troškovima postupka. Protiv ovog rešenja nije dozvoljena žalba.

Zakon o parničnom postupku²³, čije se odredbe primenjuju u svim građanskim postupcima, ne sadrži odredbe koje garantuju osobama sa invaliditetom jednak status i jednaka prava u odnosu na ostale građane. Upravo suprotno, ovim Zakonom je propisano da svedok koji ima oštećenje sluha i/ili govora mora biti saslušan pismeno, a pravo na tumača za znakovni jezik je predviđeno tek u slučaju da se saslušanje na ovaj način ne može izvršiti. U praksi se vrlo često dešava da se osobe sa oštećenjem sluha i/ili govora saslušavaju bez tumača, ili se suđenje odlaže po nekoliko meseci dok se ne obezbedi tumač na znakovni jezik, kojih u Srbiji ima samo devet.

Zakon o upotrebi znakovnog jezika²⁴ je u Članu 6. definisao da gluva osoba ima pravo da koristi usluge sudskog tumača ako nije u mogućnosti da komunicira na drugi način, odnosno ako je nepismena ili ne može da čita sa usana, a ne zna se ko to procenjuje. Zakon navodi da se usluge sudskog tumača koriste pred javnom službom, u političkom životu, u ustanovama obrazovanja i kod poslodavca.

Zakon o parničnom postupku u Članu 2. propisuje da stranke imaju pravo na zakonitu, jednaku i pravičnu zaštitu svojih prava. Ako osobe sa invaliditetom, tražeći zaštitu svojih prava, moraju najpre da se bave ostvarivanjem prava da pristupe sudu ili sud njima, ukoliko imaju oštećenje sluha i/ili govora treba da razumeju šta se pred sudom govori, ukoliko imaju oštećenje vida treba da saznaju šta piše u predmetu, onda ne možemo govoriti o zakonitosti, jednakosti i pravičnosti koje ovaj Zakon garantuje.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći se nalazi već gotovo dve godine u formi Nacrta²⁵ koji je pripremila Ministarstvo pravde. Nacrt ovog Zakona kao pružaocce pravne usluge predviđa i nevladine organizacije i pravne klinike ukoliko se posebno za to registruju. Centri za socijalni rad, koji su već opterećeni prevelikim brojem poslova koji obavljaju, izabrani su da budu organ koji će odlučivati o tome ko ima pravo na besplatno zastupanje, a korisnici besplatne pravne pomoći su predviđeni da isključivo budu one osobe koje ostvaruju pravo na usluge socijalne zaštite ili materijalna davanja iz domena socijalne zaštite. Na taj način se nepotrebno uslovljava pravo na besplatnu pravnu pomoć sa ostvarivanjem prava iz domena socijalne zaštite. Takodje, način na koji će besplatna pravna pomoć da se finansira nije jasan.

Lista predloženih pitanja:

1. Kada se planiraju promene odredbi ZPP i ZKP kako bi se obezbedilo osobama sa oštećenjem sluha obavezno korišćenje znakovnog tumača pred sudskim i drugim organima?
2. Kakve procedure su obezbeđene za osobe sa invaliditetom, bez obzira na invalidnost, kako bi prevazišli prepreke u pristupu sudnicama, zgradama tužilaštava i policijskim stanicama, čime bi se osobama sa invaliditetom omogućio pristup pravdi, kao i pravo na zakonitu, jednaku i fer zaštitu njihovih prava?

---

²³ Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik RS 72/2011, član 256. - Svedok koji ne zna jezik na kome se vodi postupak saslušaće se preko prevodioca. Ako je svedok gluv, pitanja će da mu se postavljaju pismeno, a ako je nem, pozvaće se da odgovara u pisanoj formi. Ako saslušanje ne može da se izvrši na ovaj način, pozvaće se tumač. Sud će tumača upozoriti na dužnost vernog prenošenja pitanja koja se svedoku postavljaju i izjava koje svedok bude davao.

²⁴ Usvojen u martu 2015.

²⁵ <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

8) Član 19. Samostalni život i uključenost u društvenu zajednicu

U paragrafima 223 – 225. i paragrafu 228. državnog izveštaja o primeni Konvencije, pružene informacije su tačne, ali nekompletne. Sistem socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom i dalje se suočava sa brojnim izazovima, od kojih su najznačajniji: 1) finansiranje socijalnih usluga, 2) pluralitet usluga i pružaoca, 3) usporen proces transformacije institucija u usluge u zajednici i 4) usluge nisu do kraja razvijene na načelima društvene uključenosti (pristupačnost, participacija, ravnopravnost).

U državnom izveštaju paragraf 227. navodi se da je usluga personalne asistencije od 2001. godine u većem broju gradova Republike Srbije razvijana kroz pilot projekte koje su podržavali uglavnom strani donatori, ali je važno napomenuti da su iniciranje, obezbeđenje sredstava, razvijanje i pružanje usluge sprovele same organizacije OSI.

Život u zajednici odraslih osoba sa invaliditetom u velikoj meri otežava neadekvatan sistem podrške za njihovo radno angažovanje/zapošljavanje i sistem lišenja poslovne sposobnosti. Mada je stopa institucionalizacije dece jedna od najnižih u Evropi (paragraf 229. i 230), i dalje je oko 60 % dece sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju, dok je samo 9,1 % dece na porodičnom smeštaju. Od pet ustanova za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju, četiri imaju u proseku oko 350 korisnika²⁶, a gotovo polovina korisnika su odrasle OSI. Postoje liste čekanja za smeštaj dece u institucije, što govori o nerazvijenosti lokalnih servisa podrške za ostanak dece u porodičnom okruženju. Novac se i dalje ulaže u institucije čak i kroz projekte koji podržavaju proces deinstitutionalizacije i sredstva usmeravaju ka jačanju kapaciteta postojećih velikih institucija za pružanje alternativnih usluga, čime se povećava opasnost od repliciranja institucionalne kulture na druge vrste usluga, dok se lokalni servisi gase usled nedostatka mera da se osigura njihova održivost.

Kada je reč o odraslim i osobama sa intelektualnim invaliditetom, kao što je već navedeno, uglavnom su smešteni u ustanovama za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju. Postoji samo jedna ustanova za trajni smeštaj u Srbiji za sve odrasle osobe sa invaliditetom²⁷ sa kapacitetom od 80 mesta i nalazi se u Beogradu. Druga, koja je na jugu Srbije, kapaciteta od 90 mesta je istovremeno namenjena smeštaju starih lica i odraslih osoba sa invaliditetom. Iako izgleda da je situacija u ovom smislu dobra, **zapravo nije**, jer pošto ne postoje socijalne usluge za odrasle i starije osobe sa telesnim invaliditetom u zajednici, oni su često ili smešteni u domove za stare osobe, bez obzira na njihovu starost ili u ustanove za smeštaj dece sa smetnjama u razvoju ili ostaju bez ikakve socijalne usluge.

Srbija nema sveobuhvatnu strategiju deinstitutionalizacije (DI). Trenutno se realizuje projekat „Unapređenje uslova za korisnike sa intelektualnim i mentalnim smetnjama u trajnom smeštaju, kroz stvaranje uslova za njihovo uključivanje u društvo i lokalnu zajednicu“ u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstvom zdravlja Republike Srbije i uz finansijsku podršku iz IPA pretpripravnih fondova Evropske unije. Projekat obuhvata 11 rezidencijalnih ustanova socijalne zaštite za osobe sa intelektualnim i mentalnim invaliditetom i pet specijalnih psihijatrijskih bolnica u Srbiji. Cilj je da se stvori elemente za razvoj strategije DI.

U paragrafu 227 državnog izveštaja je rečeno da je počev od 2001. godine servis personalnih asistenata razvijan u većem broju gradova Srbije kroz pilot projekte koji su najvećim delom

---

²⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, Član 54.

²⁷ <http://www.domzaosi.org.rs/>

podržani od inostranih donatora, važno je istći da je samo pokretanje servisa, obezbeđivanje donatora, razvoj i pružanje usluge sprovodile su same organizacije osoba sa invaliditetom²⁸.

Iako je usluga PA, odnosno mogućnost samostalnog izbora PA, donošenja odluke o vrsti, vremenu i načinu pružanja usluge, neophodan preduslov za samostalan život OSI, usluga PA se teško obezbeđuje kako zbog nedovoljnih finansijskih sredstava lokalnih zajednica (paragraf 223.), tako i zbog neprepoznavanja usluge u sistemu na koju korisnike treba da upućuje CSR,²⁹ nedovoljnog poznavanja standarda kvaliteta usluge, sadržaja i principa po kojima se usluga pruža³⁰, nepostojanja sistema procene potreba za uslugom kod CSR, mogućih pružalaca usluge i samih osoba sa invaliditetom koji traže uslugu, o čemu govore i nalazi različitih istraživanja³¹. To za posledicu ima velike razlike u sadržaju i kvalitetu usluge PA³² koju korisnici dobijaju i tamo gde je ona prividno obezbeđena.

ZSZ, u okviru grupe usluga podrške za samostalni život, predviđa i uslugu stanovanja uz podršku ali se pružanje ove usluge suočava i sa neregulisanim transferom sredstava za ovu uslugu, jer se sredstva namenjena smeštaju korisnika u instituciju ne preusmeravaju niti na korisnika, niti na pružaoca usluge stanovanja uz podršku, iako korisnik više ne boravi u instituciji³³. Ovi podaci govore i o nenamenskom trošenju sredstava koja ne dolaze do krajnjih korisnika već ostaju „zarobljena“ u institucijama.

U Srbiji još uvek nije postignut pluralizam pružalaca usluga (paragraf 224) što, između ostalog, utiče na relativno ograničen broj usluga na lokalnom nivou. Pluralitet pružalaca usluga i izjednačavanje uslova za pružaoce iz javnog, privatnog i civilnog sektora kroz proces licenciranja i uspostavljanja minimalnih standarda za usluge u zajednici se teško obezbeđuje u praksi. Jedan od kriterijuma za finansiranje kada Ministarstvo finansira uslugu kroz projekte je i održivost usluge, koji naročito pogađa pružaoce usluga u siromašnim sredinama koje nemaju sredstava da, nakon prestanka finansiranja od Ministarstva, obezbede održivost usluge. Tako u Srbiji u 37 lokalnih zajednica nema socijalnih usluga finansiranih iz budžeta lokalne samouprave³⁴. Od 2009. još nije donet Pravilnik o upotrebi namenskih transfera koji treba da bliže reguliše ovo pitanje. S obzirom da je značajan broj opština u Srbiji okarakterisan kao izrazito nedovoljno razvijen i devastiran³⁵ uključenosť i ostvarivanje prava OSI postaje povezano sa mestom prebivališta, što dovodi u neravnopravan položaj veliki broj OSI u nerazvijenim opštinama.

Centri za socijalni rad ne evidentiraju potrebe korisnika za uslugama koje ne postoje u tom trenutku u lokalnoj zajednici, već samo potrebe za postojećim koje su ograničenog spektra što otežava planski pristup finansiranja usluga i određivanje prioriteta u zajednici. Prema ZSZ, CSR imaju pravo i da pružaju usluge onda kada tih usluga nema u zajednici, što dovodi do sukoba interesa: jer CSR upućuju korisnike na usluge koje sami pružaju, ali ne i za razvoj

²⁸ Centar za samostalni život OSI Srbije, <http://www.cilsrbija.org>

²⁹ Podaci RZSZ i Izveštaja o radu CSZ 2011, dostupno na

http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=245&Itemid=245

³⁰ Definisani Pravilnikom o minimalnim standardima usluga SZ, "Službeni glasnik RS", br. 42/2013

³¹ „Holistički izveštaj: Nadgledaj svoja prava!“, Centra za orijentaciju društva - Disability Rights Promotion International Regionalni centar za nadgledanje prava osoba sa invaliditetom za Evropu (2013),

³² Istraživanje CSZ OSI Srbije 2013 i „Holistički izveštaj: Nadgledaj svoja prava!“, COD

³³ Podaci Asocijacije za promociju inkluzije Srbije

³⁴ <http://www.zavodsz.gov.rs>

³⁵ U 2014. godini, 25,6% opština je spadalo u grupu izrazito nedovoljno razvijenih jedinica lokalne samouprave

<http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=171>

novih usluga. Ove podatke potkrepljuju i rezultati istraživanja³⁶ gde 72% ispitanika nema pristup potrebnoj usluzi podrške, 42% ispitanika nema mogućnost uticaja na donošenje odluka i izbor usluge koju će dobiti kao ni na njen kvalitet i obim.

Proces licenciranja OCD pokazao se veoma težak i sa pojedinim zahtevima strukturalnih stadarda koje mogu zadovoljiti samo organizacije iz javnog sistema. Donošenjem novog Zakona o radu³⁷ situacija se pogoršala odredbom da je u pružanju socijalnih usluga moguće angažovati stručne radnike samo na osnovu ugovora o radu, što za pojedine usluge nije neophodno, a finansijeri usluge ta sredstva ne odobravaju. U celoj Srbiji, do sada je izdato samo 65 licenci od kojih je 20 izdato organizacijama civilnog društva³⁸.

U vezi sa širenjem usluga kroz različite projekte, (paragraf 228) tačno je da se broj usluga proširio, ali broj korisnika gde Centri za socijalni rad treba da procenjuju potrebe i upućuju korisnike pružaocu usluga se smanjuje. U 2011. godini došlo je do pada broja korisnika CSR koji su istovremeno i OSI. Obrnuto, u proteklom sedmogodišnjem periodu može se uočiti jasan trend porasta broja dece i mladih sa invaliditetom evidentiranih u CSR. Funkcija CSR je i da obezbedi slobodan fizički i informacioni pristup korisnicima. Izveštaj RZSC o stepenu dostupnosti CSR³⁹ govori da u proseku svega 35,3% CSR imaju obezbeđenu fizičku dostupnost u 49% CSR ne postoji nikakva brošura o pravima i uslugama CSR namenjena korisnicima. Informacije o uslugama CSR prilagođena slepima postoje samo u 7,8% CSR.

Lista predloženih pitanja:

1. Kada se može očekivati usvajanje sveobuhvatne strategije o deinstitutionalizaciji?
2. Koji su koraci u pogledu deinstitutionalizacije osoba sa invaliditetom do sada preduzeti i koliko novca je predviđeno iz budžeta za sprovođenje procesa deinstitutionalizacije?
3. Da li država planira da izmeni Zakon o radu i Zakon o socijalnoj zaštiti kako bi se omogućilo pružanje usluga u manje razvijenim lokalnim zajednicama i da li će predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom biti uključeni u taj proces u skladu sa Članom 4. Konvencije?
4. Koje mere su preduzete za izgradnju kapaciteta lokalnih samouprava za pružanje, praćenje i evaluaciju socijalnih usluga?
5. Koje mere se preduzimaju radi realokacije sredstava iz institucija na usluge zasnovane u zajednici nakon što korisnici napuste institucionalni smeštaj?
6. Na koji način država planira da osigura ravnopravan položaj različitih pružalaca usluga?

---

³⁶ „Holistički izveštaj: Nadgledaj svoja prava!”, Centar za orijentaciju društva - Disability Rights Promotion International Regionalni centar za nadgledanje prava osoba sa invaliditetom za Evropu (2013),

³⁷ Službeni glasnik RS" br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 i 75/14

³⁸ Podaci Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

³⁹ Podaci MNRZS

9) Član 20. Mogućnost kretanja

Za obezbedjenje mogućnosti kretanja osoba sa invaliditetom, od ključnog značaja je obezbeđivanje neophodnih ortopedskih pomagala, a navodi u vezi sa obezbeđivanjem medicinsko-tehnickih pomagala iz državnog izveštaja u paragrafima 235. i 280. komentarisani su u okviru Člana 25. kao pitanje koje je značajno za mogućnost kretanja. Takođe, službe podrške imaju veliku ulogu u obezbeđivanju mogućnosti kretanja (npr. osoba sa oštećenjem vida), koje su komentarisane u okviru Člana 19.

U paragrafu 231. državnog izveštaja navodi se da je Zakonom o bezbednosti saobraćaja omogućena obuka vozača sa invaliditetom u posebno adaptiranim vozilima, međutim, procene lekara specijalista prilikom izdavanja lekarskih uverenja radi mogućnosti polaganja ispita nisu ujednačene u svim opštinama i ne uzimaju u obzir nove tehnologije kao ni individualne mogućnosti osoba sa invaliditetom, već se koncentrišu isključivo na medicinsku dijagnozu, a dešava se da čak i da se lekarske procene za istu dijagnozu razlikuju u različitim opštinama. Ovo znači da pojedine osobe sa invaliditetom bivaju u potpunosti onemogućene da dobiju vozačku dozvolu usled svoje dijagnoze iako postoje tehnološke mogućnosti za upravljanje adaptiranim vozilom.

Predloženo pitanje:

1. Šta će država učiniti po pitanju ujednačavanja kriterijuma za procenu mogućnosti osoba sa invaliditetom da upravljaju vozilom uzimajući u obzir savremene tehnologije i koristiti individualizovan pristup?

10) Član 24. Obrazovanje

Inicijalni izveštaj daje pregled (263-274) normativnog okvira za unapređenje i sprovođenje inkluzivnog obrazovanja u Republici Srbiji, koji je u prethodnih nekoliko godina značajno unapređen, navodeći načelo jednakosti i nediskriminacije na osnovu invaliditeta. Zakonodavni okvir u oblasti prava na obrazovanje osoba sa invaliditetom, propisan je Ustavom Srbije i kroz 11 drugih zakona koji se odnose na antidiskriminaciju i obrazovanje⁴⁰, od kojih su četiri zakona usvojena pre potpisivanja Konvencije⁴¹. Oni predviđaju: mehanizme, metode, načine prilagođavanja i individualizovan pristup učenju, prilagođavanje školskog okruženja, dodatne usluge za podršku obrazovanju i ostale instrumente inkluzivnog obrazovanja. Ipak, kroz definisane mere, obavezu njihove primene i terminologiju propisanu zakonima i podzakonskim aktima, i dalje dominira tendencija isključivanja učenika iz sistema, naročito u najnovijim izmenama propisa.

---

⁴⁰ *Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o sprečavanju diskriminacije OSI, Zakon o jednakosti polova, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o dečijoj i socijalnoj zaštiti, Zakon o srednjoškolskom obrazovanju (poslednja tri su usvojena pre potpisivanja Konvencije), Zakon o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o učeničkom i studentskom standardu.*

⁴¹ *Pročitati Izveštaj o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira u Republici Srbiji sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom i preporuke za harmonizaciju, CSŽ Srbije i ACED Bosna i Hercegovina, Beograd 2014, str. 31-32*

U Srbiji postoji 41 škola za decu sa smetnjama u razvoju, od kojih su 23 osnovne škole sa predškolskim odeljenjima, 17 škola su za osnovno i srednje obrazovanje sa predškolskim odeljenjima i jedna je srednja škola. Od ukupnog broja škola, pet su za obrazovanje gluve dece, četiri su ŠOSO sa domovima, dve su osnovne škole za učenike sa oštećenim vidom i jedna je srednja škola. Za većinu profila u srednjim školama, obezbeđene su trogodišnje (stručne) škole, ne postoji pristup visokom obrazovanju, što je jedan od razloga zašto nema dovoljno osoba oštećenog sluha u visokom obrazovanju.⁴²

Od ukupnog broja studenata na osam državnih i deset privatnih univerziteta ukupan broj studenata sa invaliditetom je manji od 500. Postoji manje od pet studenata sa autizmom ili mentalnim smetnjama i manje od 20 studentata sa oštećenjem sluha na svim univerzitetima. Struktura srednjoškolaca u redovnom obrazovnom sistemu je prilično slična.

Međutim, primena obrazovnih zakona i inkluzivna obrazovna praksa su i dalje veoma nerazvijeni. Podaci o deci sa smetnjama u razvoju u Srbiji su neažurirani i nedostupni, a mikropodaci o položaju dece sa smetnjama u razvoju u obrazovnom sistemu ne postoje. Prema poslednjim podacima, oko 7.000 dece se obrazuje po individualnom obrazovnom planu, ali to nije pokazatelj ukupnog broja dece sa smetnjama u obrazovnom sistemu. Pošto, u skladu sa Zakonom, roditelji donose konačnu odluku o tome koju će školu njihovo dete upisati, škole ne mogu odbiti da upišu dete (čak ni u slučajevima strukturnih ili nedostatka ljudskih resursa, kao ni zbog nedostatka potrebne podrške), ipak redovne obrazovne institucije često savetuju roditelje da izaberu specijalne škole. Kada je u pitanju pristup obrazovanju, očigledni izazovi su arhitektonska nepristupačnost škole i školskog okruženja, neobezbeđen prevoz do škole, neprilagođeni udžbenici i nastavna sredstva što otežava ili onemogućava praćenje nastave naročito kada su u pitanju deca sa intelektualnim i senzornim oštećenjima. Trenutni Predlog Zakona o udžbenicima i nastavnim sredstvima je pokušao da unapredi ovu oblast definisanjem udžbenika i nastavnih sredstava u prilagođenom formatu (audio zapis, veća slova, Brajevo pismo), ali je istovremeno opasnost ovog zakonskog teksta definisanje posebnih udžbenika za decu sa smetnjama u razvoju sa skraćenim sadržajem i standardima postignuća. Nastavnici u redovnim školama nisu edukovani za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Kada dete ide u redovnu školu, predlaže se manji broj časova i skraćivanje vremena koje se provodi u školi. Kao razloge, navode period adaptacije, detetovu nemogućnost da pohađa nastavu, itd.

Sve obrazovne ustanove vide asistenciju za učenika (lični pratilac ili asistent) kao najvažniji preduslov za boravak deteta u vrtiću/školi. Ako asistencija nije obezbeđena, deca ne mogu biti odbijena od upisa, jer je protiv zakona, ali se suptilno sugerije da se dete upiše u neku specijalnu školu. Interresorna komisija na opštinskom nivou nadležna je za mišljenje o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnog podršci učeniku, a za finansiranje usluge ličnog pratioca je odgovorna lokalna samouprava, odnosno Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja za uslugu pedagoškog asistenta. Iako reformisane, interresorne komisije najčešće funkcionišu po starom medicinskom modelu i očekivana promena u pristupu detetu i

---

⁴² *Op. Cit. p. 37*

porodici se nije dogodila. Finansiranje usluge nije rešeno i za sada se obezbeđuje kroz projekte ili tako što je obezbeđuje porodica (svojim angažovanjem, ili finansiranjem osobe koja to obavlja). Tokom nastave, nastavnik ne komunicira ili nedovoljno komunicira/ uključuje dete na časovima. Iako on /ona radi sa detetom, pedagoški asistent nije član tima za dodatnu podršku detetu (IEP tima) i ne postoji razmena informacija i zajedničko planiranje podrške. Sve ovo dovodi do neadekvatnog obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju.

Tradicionalni i zastareli način predavanja i procenjivanja postignuća učenika su najveća prepreka planiranju diferencirane nastave i individualizacije kroz redovne pripreme za časove. Individualizacija i individualni obrazovni planovi se tumače i planiraju tako da zahtevaju individualni rad (jedan na jedan), a ne kao podrška za uključenost i učestvovanje u nastavi i školskom životu. Napisani IOP-i su papiri za prosvetne savetnike/inspektore i retko služe služe nastavnom osoblju i roditeljima za unapređenje obrazovanja deteta tako da deca za koju su uradjeni IOP-i ipak ne pokazuju napredovanje i sve više zaostaju u gradivu. Zbog izostajanja adekvatnog prilagođavanja pristupa, metoda, materijala, oblika rada za veliki broj dece sa teškoćama u razvoju se, iako nemaju teškoće u intelektualnom razvoju, predlaže se IOP sa izmenjenim posebnim standardima (ishodi za određene predmete/oblasti), odnosno smanjuju se zahtevi i očekivanja. Posebno je zabrinjavajuće da se to dešava na samom početku obrazovanja, kada se dete još nije ni upoznao.

Od kada je usvojen Zakon o osnovama sistema obrazovanja, više od 15.000 nastavnika i pedagoških radnika je obučeno za inkluzivno obrazovanje u okviru programa unapređenja stručnih veština kako na srpskom, tako i na jezicima manjina. Ova tema je deo nastavnog plana i programa visokog obrazovanja za predškolske i školske učitelje, ali osim onih koje su organizovale organizacije civilnog društva i organizacije osoba sa invaliditetom ili nemamo podatke da li je Konvencija UN pomenuta ili ne. Generalno, kreatori formalnih programa visokog obrazovanja za buduće nastavnike gotovo uopšte nisu svesni suštine Člana 24.

Prepoznavanje roditelja kao važnog resursa u procesu planiranja i pružanje podrške detetu je još uvek ozbiljan izazov. Roditelji ne dobijaju osnovne informacije u vezi sa obrazovanjem deteta u obrazovnoj ustanovi. Kada je u pitanju uključenost u planiranje podrške za dete, umesto timskog rada, kontinuirane komunikacije i razmene informacija, roditelji učestvuju samo formalno. Učešće deteta u procesu planiranja podrške i procene postignutog izostaje čak i kada je dete na starijem školskom uzrastu i nema teškoće u verbalnom izražavanju. Generalno gledajući, ovo se odnosi na većinu odraslih osoba koje su u detetovom okruženju.

Treba napomenuti da su deca sa smetnjama u razvoju koja žive u rezidencijalnim ustanovama isključena iz obrazovanja. Čak 70% dece školskog uzrasta ne pohađa školu, a od onih koji pohađaju, ni jedno dete nije uključeno u redovnu školu.

Deca oštećenog sluha su uglavnom u posebnom školskom sistemu sa internatskim smeštajem i ograničenim mogućnostima komunikacije u zajednici, osim u okviru njihovih porodica. Postoji jedna srednja specijalna škola gde gluva deca zajedno sa ostalim učenicima sa invaliditetom pohađaju obrazovanje u odvojenim objektima. Oni i dalje uglavnom imaju mogućnost izbora trogodišnje ili četvorogodišnje struke za elektrotehničara ili mehaničara,

frizera ili umetnika. Predavanja se izvode na znakovnom jeziku koja su obavezna po Zakonu o korišćenju znakovnog jezika koji je usvojen ove godine. Među univerzitetskim profesorima nema upotrebe znakovnog jezika, osim nekoliko pasivnih na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju koji su se tome decenijama suprotstavljali, insistirajući ili na usmenom govoru, čitanju sa usana ili tzv. totalnoj metodi.

Zapošljavanje nastavnika sa invaliditetom je već podržano kroz Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI, ali propisima iz Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, prednost u zapošljavanju imaju nastavnici koji nemaju pun fond časova, što praktično onemogućava zapošljavanje osoba sa invaliditetom u obrazovanju.

Lista predloženih pitanja:

1. Da li i kada država planira da redizajnira nastavne planove i očekivane rezultate za one koji rade u okviru obrazovnog sistema, za nastavnike u redovnim školama i za studente na svim nivoima koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom, kao i u odnosu na pravo na obrazovanje za svu decu i odrasle kako bi se stvorila ista očekivanja za sve u pogledu doprinosa društvu nakon završenog obrazovanja?
2. Na koji način će država uključiti decu sa smetnjama u razvoju koja žive u ustanovama socijalne zaštite u obrazovni sistem?
3. Koje mere će država preduzeti kako bi uskladila Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI i Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, radi obezbeđivanja preduslova za ravnopravno zapošljavanje nastavnika sa invaliditetom u svim nivoima obrazovnog sistema?

11) Član 25. Zdravlje

Državni izveštaj se zdravstvenom zaštitom bavio u paragrafima 137-139, gde su navedena osnovna načela ZZZ⁴³ i paragrafima 275 – 280, gde su navedeni samo ciljevi i mere iz Nacionalne strategije za unapredjenje položaja osoba sa invaliditetom. Sve informacije su tačne ali nekompletne i ne ukazuju na izazove sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u oblasti zdravstvene zaštite. Zakonska regulativa u ovoj oblasti sadrži antidiskriminativne odredbe koje se odnose i na vrstu invaliditeta i skoro je 95% usklađena sa Konvencijom, ali nije ujednačena terminologija koja se odnosi na osobe sa invaliditetom, pa se negde pominju mentalno nedovoljno razvijena lica i ostala invalidna lica ili se osobe sa invaliditetom nazivaju po vrsti dijagnoze.

Najveći problem sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u ostvarivanju zdravstvene zaštite je arhitektonska, komunikacijska, tehnička nepristupačnost zdravstvenih usluga i nedostatak obučenog osoblja. Takođe, kada je reč o informacijama, kampanje namenjene prevenciji, reproduktivnom zdravlju, borbi protiv HIV/AIDS-a, uglavnom su potpuno nedostupne za osobe sa senzornim invaliditetom.

---

⁴³ Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon i 93/2014)

Analiza praćenja individualnih iskustava⁴⁴ pokazuje da je oblast zdravlja i rehabilitacije jedna od najvažnijih za ispitane osobe sa invaliditetom. Iskustva isključenja u korišćenju zdravstvenih usluga i rehabilitacije zbog nepristupačnosti ili restriktivnih kriterijuma za ostvarivanje pojedinih prava iz oblasti zdravstvene zaštite je doživelo čak 45% ispitanika. Diskriminaciju u ovoj oblasti doživelo je 28,33% ispitanika, a nepoštovanje različitosti je osetilo čak 43,33%. Npr. u oblasti ostvarivanja prava na zaštitu reproduktivnog zdravlja, što je objašnjeno u analizi Člana 6.

Kada je reč o ponašanju zdravstvenih radnika, primećeno je da se kod 80% ispitanika oni obraćaju pratiocu ili personalnom asistentu osobe koja traži neku zdravstvenu uslugu, što narušava principe poverljivosti, samostalnosti i dostojanstva osoba sa invaliditetom. Istaknuto je još da, zdravstveni radnici opšteg smera ne poznaju karakteristike pojedinih vrsta invaliditeta i koriste neadekvatnu terminologiju.

Važno je ukazati i na probleme prilikom zakazivanja lekarskih pregleda. U mnogim domovima zdravlja, kontrolni specijalistički pregledi se ne mogu zakazati telefonski već samo ličnim dolaskom. Nakon što je pacijentkinja sa fizičkim invaliditetom telefonom ukazala na to da ona kao osoba sa invaliditetom ne može da dodje da zakaže pregled, rečeno joj je da to uradi neko umesto nje, čime se značajno narušava princip samostalnosti osoba sa invaliditetom. Za gluve i nagluve osobe u većini zdravstvenih službi nije obezbeđena mogućnost zakazivanja SMS-om ili na neki drugi pristupačan način.

Analiza zakonodavnog okvira u oblasti zdravstvene zaštite osoba sa invaliditetom i njegova primena u praksi⁴⁵, pokazala je da između ove dve stvari postoji veliki raskorak. Od zakonskih rešenja najviše su kritikovani Pravilnik o medicinskoj rehabilitaciji u stacionarnim zdravstvenim ustanovama specijalizovanim za rehabilitaciju⁴⁶, Pravilnik o medicinsko-tehničkim pomagala koja se obezbeđuju iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja⁴⁷ i Lista lekova koji se izdaju na recept.

Za potrebe medicinske rehabilitacije utvrđeno je, da osoba prethodno mora da ima hospitalno lečenje, da bi ostvarila ovo pravo.

Obezbeđivanje medicinsko-tehničkih pomagala je praćeno vrlo restriktivnom procedurom i produženjem rokova za zamenu i popravku pomagala. Pored toga sredstva koja Fond zdravstvenog osiguranja odvaja za ove potrebe je nedovoljan, pa osobe sa invaliditetom dobijaju pomagala koja su lošijeg kvaliteta i ne mogu da izdrže propisane rokove.

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mere i u kom roku će država preduzeti kako bi se poboljšao pristup zdravstvenim uslugama za osobe sa invaliditetom, od fizičke/arhitektonske dostupnosti objektima i odgovarajućih adaptacija medicinske opreme i procedura, do obezbeđivanja alternativnih vidova komunikacije za osobe sa senzornim invaliditetom?

---

⁴⁴ „Monitoring individualnih iskustava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Centar za orijentaciju društva, Disability Rights Promotion International, Beograd, jun 2013

⁴⁵ Izvod iz Izveštaja o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira u Republici Srbiji sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom i preporuke za harmonizaciju, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, 2014.

⁴⁶ „Sl. Glasnik RS”, br. 47/2008, 69/2008, 81/2010, 103/2010, 15/2011 i 48/2012

⁴⁷ „Sl. Glasnik RS”, br. 52/2012, 62/2012 – ispr., 73/2012 – ispr., 1/2013 i 7/2013 – ispr.)

2. Šta će biti učinjeno u pogledu obuke medicinskog osoblja za rad sa osobama sa invaliditetom, uključujući i podizanje svesti zdravstvenih radnika o pravima osoba sa invaliditetom?

3. Koje mere će država preduzeti kako bi se ukinule one odredbe iz Pravilnika o medicinskoj rehabilitaciji u stacionarnim zdravstvenim ustanovama specijalizovanim za rehabilitaciju kojima se osobe sa različitim dijagnozama različito tretiraju kada je u pitanju ostvarivanje prava na medicinsku rehabilitaciju?

4. Koje mere će država preduzeti kako bi se ukinule diskriminatorne odredbe iz *Pravilnika o medicinsko-tehničkim pomagalima koja se obezbeđuju iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja* kojima se zaposlenost/nezaposlenost i starost korisnika postavljaju kao kriterijumi za ostvarivanje prava na ortopedska pomagala?

12) Član 27. Rad i zapošljavanje

U okviru državnog izveštaja, sprovođenje Člana 27. Konvencije predstavljeno je u dve celine: u paragrafima 131 – 136 (koji se obrađuju u okviru Člana 9. pristupačnost) i u paragrafima 293 – 314, koji se direktno bave Članom 27. Konvencije.

Prema proceni iznetoj u Strategiji za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji živi oko 330.000 osoba sa invaliditetom radnog uzrasta, a od toga je 168.227 radno aktivnih. Na osnovu Izveštaja o izvršenju obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom broj zaposlenih osoba je u porastu od donošenja ZPRZOSI, sa 10.326 tokom 2010. godine na 11.467 tokom 2012. godine, što čini tek 4% osoba koje su u radnom uzrastu. Iako porast postoji, on ipak nije relevantan u odnosu na ukupan broj osoba sa invaliditetom radnog uzrasta. Struktura i kod zaposlenih i nezaposlenih osoba sa invaliditetom ukazuje na značajno nepovoljniji položaj žena sa invaliditetom na tržištu rada. Na primer, u 2013. godini bilo je 20.666 nezaposlenih OSI na evidenciji NSZ⁴⁸, od čega je 67,0% muškaraca i 33,0% žena.

Čak 89% predstavnika organizacija civilnog društva koje zastupaju OSI smatra da one nemaju jednake mogućnosti da se zaposle na otvorenom tržištu rada, odnosno da dosadašnja primena zakona ne omogućava i realnu dostupnost prava na rad za osobe sa invaliditetom.⁴⁹ Kao glavne razloge za to, predstavnici OOSI vide predrasude, stereotipe i generalno diskriminaciju OSI kao radnika ali i nepovoljnu obrazovnu strukturu⁵⁰.

Problem diskriminacije OSI na tržištu rada se ne spominje u nacionalnom izveštaju. Istraživanja ukazuju da je trećina zaposlenih osoba sa invaliditetom doživela kršenje principa učestvovanja, inkluzije i pristupačnosti (35%), kao i diskriminaciju (30%), što se najčešće ogleda kroz odnose sa kolegama i nerazumevanje poslodavaca.⁵¹ Udruženja gluvih i nagluvih osoba posebno ističu da prilikom razgovora za posao poslodavci ne angažuju tumače za znakovni jezik već to mora da čini sama gluva osoba. Mada je donošenjem Zakona o srpskom znakovnom jeziku 2015⁵² formalno omogućeno korišćenje tumača za znakovni jezik, Članom

⁴⁸ Nacionalna služba za zapošljavanje, Mart 2013.

⁴⁹ „Izveštaj o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira u Republici Srbiji sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom i preporuke za harmonizaciju“, Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, 2014.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Holistički izveštaj 2013: Nadgledaj svoja prava, Monitoring prava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Centar za orijentaciju društva.

⁵² Sl. glasnik RS", br. 38/15

6. Zakona ovo pravo se dovodi u pitanje, jer ova obaveza postoji samo za one osobe koje nisu pismene ili ne mogu da čitaju sa usana, pa ostaje pitanje koji poslodavac bi zaposlio nepismenu osobu i ko procenjuje da li gluva osoba može da čita sa usana ili ne.

U državnom izveštaju ne pominje se da **sve osobe sa invaliditetom nemaju pravo na rad** ni pod opštim ni pod posebnim uslovima. Pravo na rad ne priznaje se osobama sa invaliditetom kojima je oduzeta poslovna sposobnost i kojima je procenjen treći stepen radne sposobnosti. Poslovna sposobnost oduzima se osobama sa intelektualnim smetnjama.

Iako se u državnom izveštaju (paragraf 296) pominje da **procena radne sposobnosti** obuhvata medicinske, socijalne i druge kriterijume i dalje je dominantan medicinski model i procena „nesposobnosti“, zasnovana pre svega na medicinskoj dokumentaciji. Kao što je navedeno, procenom trećeg stepena radne sposobnosti, što predstavlja vansudski postupak, osobi se oduzima pravo na rad. Iako se radi o uskraćivanju jednog od osnovnih ljudskih prava, ovakav zaključak donosi komisija koju formira NSZ. Treći stepen radne sposobnosti prisutan je kod oko 4% osoba koje izađu na procenu radne sposobnosti, mada se može pretpostaviti da je broj osoba kojima bi bio procenjen treći stepen radne sposobnosti mnogo veći u populaciji osoba sa invaliditetom. Izveštaji sa procene radne sposobnosti ne sadrže dovoljno konkretne informacije o tome šta osoba može da radi samostalno, a u kojim domenima joj je potrebna podrška. Isto tako, ne postoji propisana metodologija za određivanje radne sposobnosti, pa postoje velike razlike u radu različitih komisija za procenu radne sposobnosti, a globalna sposobnost se određuje na opštem nivou, a ne za specifične zadatke⁵³. U okviru praćenja zapošljavanja⁵⁴ osoba sa invaliditetom u praksi, kroz individualna iskustva, primećeno je da se sistemska rešenja ne sprovode dosledno i uvek, od toga da se komisija koja vrši procenu radne sposobnosti ne sastaje u utvrđenom sastavu, do ocene da se radi o rutinskoj proceni.

Do 2013. godine poslodavci koji ne ispune obavezu zapošljavanju bili su **sankcionisani plaćanjem penala**, dok je izmenama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom ovaj mehanizam ukinut, mada i dalje stoji obaveza da poslodavac koji ne zaposli propisani broj OSI, obavezu zapošljavanja ispunjava i uplatom u Budžetski fond. Slična situacija je i u vezi Paragrafa 303 državnog izveštaja, jer prema Zakonu o radu iz 2009. godine poslodavac je bio dužan da obezbedi obavljanje poslova prema preostaloj radnoj sposobnosti, a poslodavac je mogao da otkaže zaposlenom ugovor o radu samo ako zaposleni odbije da prihvati ovaj posao. Nakon promene ZOR iz 2014. godine, u Članu 102. dodat je stav 2. koji predviđa da ako poslodavac ne može zaposlenom da obezbedi odgovarajući posao u skladu sa preostalim radnom sposobnošću, zaposleni se smatra viškom **i poslodavac može da prekine ugovor o radu**. U tom smislu, potrebno je vratiti odredbu iz Zakona u radu od 2009. godine na šta je ukazala i NOOIS, podnošenjem zahteva Ustavnom sudu Srbije za ocenu ustavnosti ove odredbe. Ova odredba predstavlja direktno kršenje Člana 27 Konvencije.

---

⁵³ Univerzalnost prava u praksi: Analiza primene Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u odnosu na osobe sa intelektualnim teškoćama u Srbiji, jul 2012, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S and People in Need.

⁵⁴ Zapošljavanje osoba sa invaliditetom, 2012. Centar za orijentaciju društva, Individualna iskustva osoba sa invaliditetom na lokalnom nivou, strana 84

U okviru državnog izveštaja (stavovi 135 i 300) navode se posebni oblici zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom. ZPRZOSI uvodi nove oblike organizacije kao što su: preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (prethodno poznate pod nazivom zaštitne radionice); socijalna preduzeća i društvene organizacije i radni centri koji sprovode aktivnosti i mere profesionalne rehabilitacije, kao i postojanje različitih podsticaja za zapošljavanje (stav 295). Iako su uspostavljeni standardi adekvatni, u ovom trenutku ne postoji nezavisna procena ispunjenja ovih standarda, odnosno efikasnosti i efektivnosti ovih mera u pogledu uključivanja osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada. U preduzećima za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom država sufinansira 50% od zarade za OSI.

Iako se spominje da **najveći broj radnih mesta nije pristupačan osobama sa invaliditetom** (paragraf 135), u istom delu izveštaja se to relativizuje navođenjem da prilagođavanje nije uvek neophodno i da se ovaj problem može prevazići i prilikom zapošljavanja. Ovakav stav države nije potpuno u skladu sa Konvencijom, koja propisuje obavezu obezbeđivanju razumnog smeštaja osobi sa invaliditetom na radnom mestu. To dovodi do zapošljavanja pretežno OSI kojima nije ili je minimalno potrebna podrška na radnom mestu, dok OSI sa većim stepenom telesnog oštećenja i većom potrebom za podrškom ostaje i dalje nezaposlen.⁵⁵

U državnom izveštaju nisu pokrivena odredbe Konvencije koje se odnose na sindikalno udruživanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u javnom sektoru. U trenutnom kontekstu u Srbiji osobe sa invaliditetom **ne mogu formirati svoj reprezentativni sindikat na otvorenom tržištu rada**. Kako je stopa zaposlenosti osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada niska, a prema Zakonu o radu se zahteva da sindikat obuhvata najmanje 15% zaposlenih kod poslodavca, to trenutno onemogućava sindikalno organizovanje osoba sa invaliditetom.

Značaj medija u formiranju stavova je neizostavan, tako se u okviru istraživanja praćenja medija⁵⁶ sprovedenog 2013. godine rad i zapošljavanje našlo na prvom mestu po broju članaka koje se odnose na diskriminaciju u procesu rada i zapošljavanja.

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mera afirmativne akcije je država preuzela da bi promovisala zapošljavanje osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, u javnom sektoru i većoj uključenosti žena sa invaliditetom i kakav uticaj su imale takve mere?

2. Da li će nadležno ministarstvo uvažiti predlog da se izmeni ZOR iz 2014. god, član 44. i umesto njega vrati član 102. iz ZOR iz 2009. godine kojim se ostvaruje Ustavom propisana posebna zaštita osoba sa invaliditetom u oblasti radnih odnosa?

---

⁵⁵ Istraživanje CSŽ Srbije "implementacija ZPRZOSI" 2010, Beograd

⁵⁶ Izveštaj monitoring medija - Monitoring primene UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Srbiji. Centar za orijentaciju društva u saradnji sa Međunarodnom promocijom prava osoba sa invaliditetom D.R.P.I. 2013.
<http://www.disabilitymonitor-see.org/index.php?limitstart=10>

3. Da li država planira da izvrši reformu procedura za ocenu poslovne sposobnosti i promeni mandat komisija u smislu fokusiranja na procene stepena neophodne podrške i prilagođavanja za osobe sa invaliditetom koji su potrebni da bi obavljale određene poslove?

4. Da li će država da izvrši nezavisnu procenu mera aktivne politike zapošljavanja osoba sa invaliditetom i efekata na politiku zapošljavanja OSI?

13) Član 28. Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita

U inicijalnom izveštaju, Član 28. UN CRPD obrađen je u paragrafima 315 – 326, kao i u paragrafima 221 i 222. Podaci u inicijalnom izveštaju su adekvatni za trenutnu situaciju u Srbiji. Zakon o socijalnoj zaštiti - ZSO⁵⁷ je propisao da se socijalna zaštita realizuje na dva načina: pružanjem materijalnih (finansijskih) davanja i socijalnim uslugama podrške.

Pitanje usluga socijalne podrške i njenih odredbi u ovom izveštaju su analizirani u okviru drugih članova – 6, 7, 19, 24, 25 i 28.

Kada je u pitanju obezbeđivanje materijalnih davanja, međutim, postoji nekoliko nedostataka i izazova u vezi sa Članom 24 i to:

- Procedure za ostvarivanje prava na socijalnu finansijsku podršku su veoma komplikovane i zahtevne za sve građane, a posebno za osobe sa invaliditetom. Preduslov za to jeste da se obezbedi veliki broj dokumenata, što je prilično teško za OSI i njihove porodice, jer većina institucija koje bi trebalo da izdaju ova dokumenta nije dostupna, potom ne postoji pristupačan prevoz do njih, što je problem posebno za OSI koji žive same ili u ruralnim područjima, proces je veoma dugotrajan i zahteva dodatne troškove za različite takse;
- Većina ovih naknada je povezana sa prihodom po članu domaćinstva. Problem je što se dodatni troškovi invalidnosti ne uzimaju u obzir, iako su troškovi za domaćinstva u kojima je jedan ili više članova sa invaliditetom uvek veći u poređenju sa onim domaćinstvima bez članova sa invaliditetom.
- U nekim lokalnim zajednicama obezbeđivanje servisa i dodatnih finansijskih davanja u vezi sa prihodima po članu domaćinstva, se vezuje za iznos dodatka za pomoć i negu drugog lica, iako je to lično pravo namenjeno OSI i po zakonu se ne može računati kao prihod, čime se onemogućava pružanje određene usluge ili pogodnosti
- U mnogim istraživanjima OSI navode da je jedan od ključnih problema sa finansijskim davanjima i različitim dodacima taj što ti iznosi nisu dovoljni da u stvarnosti obezbede realna sredstva neophodna za plaćanje osobe koja treba da pruži pomoć ili da obezbede osnovne troškove potrebne za adekvatan standard života.

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mere će država preduzeti kako bi pojednostavila procedure za obezbeđivanje prava iz oblasti socijalne zaštite?

2. Koje mere će država preduzeti kako bi se uzeli obzir dodatni troškovi invalidnosti prilikom definisanja određenih prava u socijalnoj zaštiti?

---

⁵⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, br. 24/2011

3. Šta će država učiniti kako bi obezbedila da lokalne zajednice koriste iste kriterijume u obračunu prihoda po članu domaćinstva?

14) Član 29. Učešće u političkom i javnom životu

U paragrafima 327 do 331. državnog izveštaja obrađen je Član 29. Konvencije. Svi građani Srbije mogu da učestvuju u političkom i javnom životu, na različite načine, uključujući učešće na izborima. Kako se navodi u državnom izveštaju princip slobodnog, opšteg, jednakog i neposrednog izbornog prava u potpunosti je primenjen, te da aktivno i pasivno biračko pravo imaju svi građani Republike Srbije pod potpuno jednakim uslovima, a takođe svi građani Republike Srbije imaju aktivno i pasivno pravo glasa pod istim uslovima, ako su stariji od 18 godina i nemaju oduzetu poslovnu sposobnost. To isto važi i za OSI koje ispunjavaju te uslove. Osobe sa invaliditetom kojima je odlukom suda oduzeta poslovna sposobnost, ne mogu da ostvare ovo pravo. Dakle, politička participacija osoba sa intelektualnim i mentalnim invaliditetom ne postoji. Takođe je važno znati da se to pravo ne osporava samo osobama sa intelektualnim invaliditetom, prema Porodičnom zakonu, već građani mogu biti lišeni poslovne sposobnosti i po drugim osnovama osim intelektualnog invaliditeta.

Zakonski je propisano da “birač koji nije u mogućnosti da lično glasa na biračkom mestu (slepo, invalidno lice, nepismeno lice) ima pravo da sa sobom povede lice koje birač izabere i koji će glasati za njega/nju na odgovarajući način za njega / nju, to jest, može glasati umesto njega (u njegovo ime)”.

Kao što birač može da glasa na biračkom mestu, lica koja ne mogu da dođu na svoje biračko mesto mogu o tome da obaveste birački odbor i da traže da glasaju kod kuće u skladu sa propisanim procedurama. Takođe, moguće je organizovati glasanje i za osobe sa invaliditetom koje su smeštene u ustanovama za trajni smeštaj.

Međutim, i dalje postoje praznine, kako u propisanim procedurama, tako i u praksi. Učešće u izbornom procesu ometa i nepristupačnost biračkih mesta i glasačkih materijala, kao i nedostatak informacija u izbornim kampanjama.

U monitoring izveštaju “Pristupačni izbori”⁵⁸ navodi se da je osnovna prepreka u ostvarivanju zagarantovanih prava nedostatak procedura. Naime, postoji podzakonski akt⁵⁹ u kome su nabrojani svi standardi koji se odnose na izgradnju objekta, ali ne i specifične situacije prilikom *potrebne adaptacije*. Obim i standardi za obezbeđenje pristupa se tako svode na procenu osoba odgovornih za izvođenje *potrebne adaptacije* koje mogu, ali i ne moraju da ispunjavaju uslove Pravilnika o tehničkim standardima pristupačnosti.

Politička prava i mogućnosti da uživaju ova prava na osnovu jednakosti za osobe oštećenog sluha (gluve i nagluve osobe) su često dovedena u pitanje, jer programi u izbornim kampanjama nisu u dovoljnoj meri dostupni na znakovnom jeziku, a izborni postupak i pevođenje na srpski znakovni jezik nisu dostupni tokom glasanja⁶⁰. Ovo je potvrdila i analiza

⁵⁸ Lončar G. „Pristupačni izbori – učešće osoba sa invaliditetom u političkom i javnom životu“, Centar za orijentaciju društva, Disability Rights Promotion International Regional Center for Europe, Beograd, 2014

⁵⁹ Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti (2013)

⁶⁰ Lončar G. „Pristupačni izbori – učešće osoba sa invaliditetom u političkom i javnom životu“, Centar za orijentaciju društva, Disability Rights Promotion International Regional Center for Europe, Beograd, 2014

izbornih sadržaja u programima na osam TV stanica na kojima se dnevni prosek minutaže sa sadržajima dostupnim korisnicima znakovnog jezika kreće se od dva do 10 minuta⁶¹.

Tajnost glasanja za slepe osobe nije obezbedjena budući da glasački materijal nije obezbedjen u alternativnim formatima⁶², jer Član 72. Zakona o izboru narodnih poslanika ne prepoznaje druge, adekvatne forme glasanja. Zaštitnik građana RS je komentarišući ovakve odredbe u svom mišljenju zaključio da svako redukovanje sadržaja koje oblikuje mogućnost poštovanja osnovnog političkog prava mora biti precizno uređeno. Postoji potreba da se promeni Član 63. ZINP-a u kojem se takođe ne razmatra upotreba alternativnog formata glasačkog listića. Pitanje pružanja dostupnih informacija takođe nije regulisano. Postoji opšta odredba u Zakonu o javnom informisanju koja kaže da sve informacije moraju biti dostupne osobama sa invaliditetom, ali ne postoji precizno tumačenje koje bi objasnilo šta to znači.

Na osnovu Člana 34. Zakona o izboru narodnih poslanika Republička izborna komisija donela je Uputstvo za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine, raspisanih za 16. mart 2014. godine. Ovaj dokument značajan je za osobe sa invaliditetom jer se u Članu 30. navodi da će se prilikom određivanja biračkog mesta voditi računa da biračko mesto bude pristupačno osobama sa invaliditetom. Ipak, Član 61. pokazuje da među sredstvima za sprovođenje izbora obezbeđenih u budžetu Republike Srbije za 2014. godinu, prema finansijskom planu ukupnih troškova koju je utvrdila Republička izborna komisija koja mogu da se koriste za nabavku, štampanje i prevođenje izbornog materijala, ne postoji vidljiva stavka u predviđenim troškovima koja bi mogla da olakša pristupačnost izbora osobama sa invaliditetom, jer se usluge prevođenja odnose na prevođenje na jezike nacionalnih manjina.

Osobe sa invaliditetom mogu slobodno da iskazuju svoju političku pripadnost, da budu članovi političkih stranaka i da učestvuju u predizbornim kampanjama. Od 2007 do 2012. u političkom životu Srbije OSI je predstavljala narodna poslanica, osoba sa invaliditetom i korisnica kolica, ali na izborima u 2012 i 2014. godine, nijedna politička partija nije predložila nijednog OSI kao kandidata za poslanika na svojim izbornim listama. U Gradskoj skupštini Beograda postoji nekoliko OSI, ali i to nije dovoljna zastupljenost. Da bi se popravila situacija, neophodno je da se podigne svest lidera političkih stranaka o OSI, ali sa druge strane potrebno je osnažiti osobe sa invaliditetom i motivisati ih da aktivno učestvuju u političkom životu.

Lista predloženih pitanja:

1. Koje mere će država preduzeti kako bi obezbedila veću pristupačnost glasačkih mesta, bez obzira na to gde su OSI prijavljene za glasanje, ako su mesta nedostupa?
2. Da li postoji plan da se obezbedi da glasački materijali budu obezbeđeni u alternativnim formatima u skladu sa različitim potrebama osoba sa invaliditetom?
3. Kako prevođenje na znakovni jezik može biti obezbeđeno za veći deo političkih sadržaja?

---

⁶¹ *Regulatorno telo za elektronske medije, januara 2014. godine, Opšte obavezujuće smernice za emitere čiji je cilj pružanje besplatnih informacija za gledaoce sa oštećenim sluhom tokom predizborne kampanje*
<http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/2505-Opste%20obav%20upustvo%20emiterima%20za%20gledaoce%20sa%20ostecenim%20sluhom%202014..pdf>

⁶² *Paragraf 328 inicijalnog izveštaja*

15) Član 31 – Statistika i baze podaka

U Srbiji ne postoji jedinstvena evidencija o broju OSI iz različitih oblasti koja bi služila kao jasan pokazatelj za identifikovanje prepreka i potreba osoba sa invaliditetom. Postoje samo posebni podaci u različitim sistemima – u obrazovnom sistemu, u sistemu socijalne zaštite, u oblasti zapošljavanja itd, ali ove baze podataka nisu umrežene. Država prikuplja mnoge informacije o OSI koje se predstavljaju u izveštajima različitih institucija, ali oni ne daju realnu sliku o OSI i nisu koncentrisani u jednom određenom mestu što bi omogućilo lako dolaženje do njih. Ne postoje podaci o ženama sa invaliditetom ili evidencija o osobama sa invaliditetom - žrtvama nasilja, kao i počinitelaca takvih dela. Pokušaj da se dobiju podaci o OSI kroz poslednji popis stanovništva izvršen od Nacionalnog zavoda za statistiku, nije dao validne podatke, jer pitanja nisu jasno definisana. Ne postoji dovoljno istraživanja o pitanjima invalidnosti, osim onih koje obavljaju organizacije civilnog društva koja se obično vrše na malom uzorku.

Lista predloženih pitanja:

1. Koje korake Vlada priprema po pitanju sistematskog prikupljanja podataka o OSI u svim oblastima po sledećim kategorijama - pol, starost, vrsta invaliditeta, etnička pripadnost, urbano/ruralno stanovništvo, obrazovna struktura, zdravlje, pristup pravdi, poslovna sposobnost, nasilje u porodici, zapošljavanje, institucionalizacija, stambeno zbrinjavanje, učešće u političkom životu ...?
2. Koje korake je preduzimala Vlada kako bi aktivno uključila osobe sa invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju i saradivala sa njima na uspešnom sprovođenju pomenutih aktivnosti?

16) Član 33. Nacionalna primena i praćenje

Državni izveštaj vrlo krtko obrađuje Član 33. Konvencije (**paragrafi od 373 do 376**).

Medjutim, iako je Srbija usvojila Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (Službeni glasnik RS – Medjunarodni ugovori br. 42/2009), čime je prihvatila sve obaveze koje iz toga proističu, ona do danas nije u smislu stava 2. Člana 33. konstituisala jedan ili više nezavisnih mehanizama za unapređivanje, zaštitu i praćenje primene ove konvencije.

U smislu stava 1. Člana 33. koji se odnosi na formiranje medjuresornih Vladinih tela zaduženih za preduzimanje odgovarajućih akcija u različitim sektorima i na različitim nivoima, postoji Savet za osobe sa invaliditetom koji funkcioniše još od 2002. godine. Osnovni zadaci Saveta menjali su se tokom vremena, ali se oni ni danas ne ostvaruju u skladu sa onim što je propisano. Savet deluje samo formalno, ne ostvarujući svoje ciljeve i zadatke radi kojih je osnovan. Savet se sastaje veoma retko, u proseku dva do tri puta godišnje, usled čega se ne može govoriti o njegovoj koordinirajućoj ulozi između civilnog društva, tj. organizacija osoba sa invaliditetom i države. Čak i kada se održavaju sastanci Saveta, nikada tema nije bila praćenje primene Konvencije u praksi.

Pored ovog tela, a u smislu stava 1. Vlada Republike Srbije je ove godine, 27. marta 2015. godine formirala još jedan Savet, a to je Savet za praćenje primene preporuka mehanizama

Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Savet je osnovan sa zadatkom da razmatra i prati primenu preporuka koje Republika Srbija dobija u procesu Univerzalnog periodičnog pregleda Saveta za ljudska prava UN i preporuka ugovornih tela Ujedinjenih nacija – raznih komiteta, uključujući i Komitet za prava osoba sa invaliditetom. Međutim, mandat ovog Saveta je ograničen samo na praćenje sprovođenja preporuka države u vezi sa svim Konvencijama UN.

Takođe, mogući mehanizam za nacionalno praćenje Konvencije može biti kancelarija ombudsmana, ali država bi prethodno morala da obezbedi neophodnu promenu u Zakonu o ombudsmanu.

Lista predloženih pitanja:

1. Da li država planira da formira nezavisno telo/mehanizam za praćenje primene Konvencije i u skladu s tim obezbeđivanje sredstava iz budžeta za njegovo funkcionisanje?
2. Koji se koraci poduzimaju kako bi se imenovala tela po svim ministarstvima i koordinirale strategije, politike i programi prema osobama sa invaliditetom?
3. Koje mere će Vlada preduzeti kako bi osigurala uključenost OSI i njihovih predstavnika, kao ključnih partnera u praćenju sprovođenja Konvencije, uključujući i finansijsku podršku?